

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті

МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫ

Орындаған: Ермагамбетова Г.

Алтаева М

Тексерген: Хамитхан Н.

Тобы: Қ-21

ЖОСПАРЫ

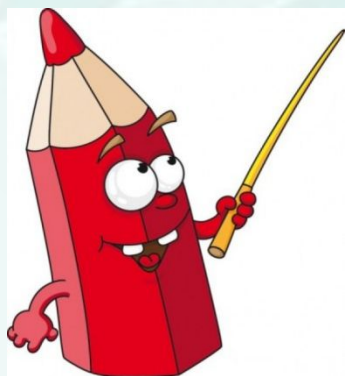
- **МЕМЛЕКЕТ ҚАРЖЫСЫНЫҢ ҰҒЫМЫ**
- **МЕМЛЕКЕТТІК БЮДЖЕТ ТҮСІНІГІ**
- **ҚР БЮДЖЕТ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ҚҰРАМЫ**

МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫ

- елдің қаржы жүйесінің маңызды бөлігі; экономиканы реттеуге, азаматтардың әлеуметтік қажеттерін, қорғаныс, мемлекеттік басқару мемлекеттік борышты өтеу мұқтаждарын қанағаттандыруға арналған мемлекеттік ақша қорын қалыптастырумен және пайдаланумен байланысты құндық бөлу үдерісінде туындайтын ақша қаты- настары.

Мемлекет, бір жағынан жеке кәсіпорындар, ұйымдар, мекемелер, азаматтар, басқа жағынан, бұл сферадағы ақша қатынастарының субъектілері болып табылады.

А. Вагнер мемлекеттік белсенділіктің өсуін үш фактормен байланыстырады:

- 1) экономика дамуының нәтижесінде экономикалық тірліктің күрделенуімен және еңбек бөлінісінің тереңдеуімен; бұл мемлекет тарапынан тиімді және ұтымды экономиканы, құқық тәртібін, заң қызметтерін кеңейтуді қолдаудың қажеттігіне жеткізеді;
- 2) техника мен технология дамуы капиталдың үлкен мөлшеріне қажеттілікті қажет етеді, бұл капиталды майда фирмалардың алдында артықшылықтары бар акционерлік компаниялар немесе мемлекеттік корпорациялар қамтамасыз ете алады; мемлекет монополиялардың қызметін реттеу үшін техникалық шарттар бойынша олар құрылатын өндірістерге қатысуы тиіс;
- 3) көрсетілетін қызметтерден болатын пайда экономикалық бағалауға төзбейтін білім беру және денсаулық сақтау сфераларында мемлекет белсенділікті күшейтеді.

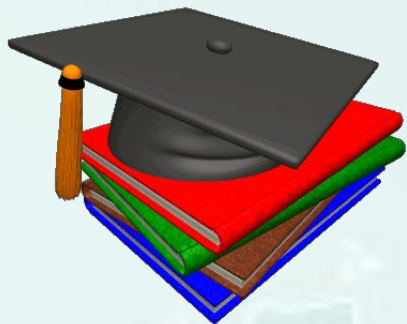

Мемлекет қаржысының функциялары экономикалық категория болып келеді: бұл- бөлу мен бақылау функциялары

Алайда бөлгіштік функциядағы мемлекеттің қаржысын неғұрлым толық сипаттау үшін мемлекеттің реттеуші іс-қимылдарының қажеттігінен туындайтын құрамдас қосалқы функцияларды бөліп көрсеткен жөн; бұл:

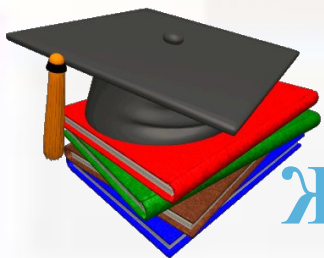
- 1) орналастыру;
- 2) қайта бөлгіштік;
- 3) тұрақтандыру қосалқы функциялары.

Орналастыру қосалқы функциясы қоғамдық тауарлар, игіліктер және қызметтер көрсету нарықтық жүйе арқылы қамтамасыз етілуі мүмкін еместігінде, мемлекеттің оларды әндіру және халықты қамтамасыз ету үшін ресурстарды бөлуі және орналастыруы қажет екендігінде көрінеді.

**Жалпы мемлекеттің қоғамдағы рөлі
келесі функциялардан көрінеді.**

- 1) экономикалық дамудың
құқықтық базасын құру;**
- 2) монополиялық қызметті шектеу
және бәсекелестікті қорғау;**
- 3) табыстар мен байлықты қайта
бөлу;**
- 4) экономиканы тұрақтандыру;**
- 5) ресурстарды қайта бөлу.**

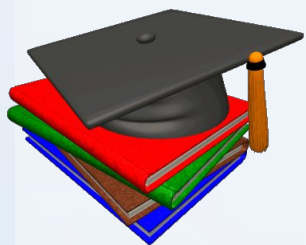
***Экономикалық ресурстарды қайта бөлу
нарықтық жүйенің 2 жағдайдағы
жетілмегендігінен туындайды:***

**1) кейбір тауарларды өндірудің көлемі мен
олардың оптималды көлемінен
ауытқуы;**

**2) қоғамдық тауарлар мен өнімді өндіру
үшін ресурстарды бөлуден нарықтық бас
тартуы.**

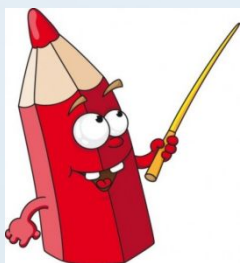
**1-жағдайда тікелей өндіруші немесе
тұтынушы болып табылмайтын
субъектілерде шығын немесе пайда
келтірілуі мүмкін. Бұл құбылыс жанама
нәтижелер немесе құйылым деп аталады**

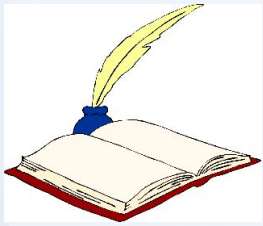
Құйылым шығындарына өндірушілер

- – айналадағы ортаны ластау, шу, тербелістер сияқты құбылыстардың шығындарын өндірушілер сатып алушыға аударады. Нәтижесінде өндірушілерде өндірістің үлкен көлемі болуы мүмкін.

Құйылым пайдалары: білім беру, денсаулық сақтау, санитарлық профилактикалық шараларды жүргізу, медициналық көмек, ауа райын болжау, өрттен қорғау қызметтерін көрсетуге жұмсалады. Бұл игіліктерді жалпы қоғам пайдаланады.

- Мемлекет өндіріске белгілі бір тауарларды және қызметтер көрсетуді өндіретін, қамтамасыз ететін салаларды қаржыландыруға қатысады. Олар қоғамдық немесе әлеуметтік тауарлар, игіліктер және қызмет көрсетулер деп аталады.
- Нарықтағы тауарлардан қоғамдық тауарлардың айырмашылығы – олардың бөлінбеуінде және шығарып тасталынбауында.
- Нарықтан шығарып тастау принципі бойынша тұтынушы егер нарықтағы тауардың бағасын төлей алмаса немесе төлегісі келмесе, онда берілген тауардан бөлінбейді, өйткені олар жеке сатып алушыға бөлшектеніп сатылмайды. Қоғамдық тауарларға қалалар мен елдімекенді жақсарту, көше жарығы, көгалдандыру, ауа райын болжау, құқықтық тәртіп бұзушылардан сақтау.
- Құқық бұзушылықтан қорғау – мемлекеттік сыртқы қол сұғушылықтан қорғау.

Мемлекеттік бюджет

— мемлекеттің экономикалық-әлеуметтік, саяси функциялар орындау үшін қызметті ақша ресурстарын қамтамасыз ететін елдің маңызды саласы болып табылады және экономикалық мәні жағынан мемлекеттік қаржылар елдің, оның кәсіпорындардан қаржы ресурстарымен қаржыландырып, қалыптастырылған ақша қаражатын елдің игілігі үшін жұмсаумен түсіндіріледі.

Мемлекеттік қаржыларды бөлу және бақылау функцияларын орындайды. Мемлекеттік қаржылар республикалық және жергілікті деңгейде іс-әрекет етеді жергілікті бюджеттер қалыптастырады

. Мемлекеттік қаржы құрамына республикалық және жергілікті деңгейде қалыптасатын өзара бюджеттік байланыстар маңызды рөл атқарады

. Бюджеттік қатынастар көмегімен мемлекеттік құрылымдар қарамағындағы қаржылар, ұлттық табыстың білінуі пайда болады.

Мемлекет өзінің функцияларын орындау үшін республикалық және жергілікті бюджеттер қалыптастырады.

Республикалық бюджет ресурстары – мемлекеттің кешенді бағдарламасын жүзеге асыру үшін, республикалық функцияларды орындау үшін қарулы күштермен басқару (күштерін) органдарын ұстауға қолданылады..

Жергілікті бюджет органдары – жергілікті ресурстарды экономикалық деңгейде реттеу үшін әлеуметтік-экономикалық бағдарламаларды жүзеге асыру үшін қолданылады

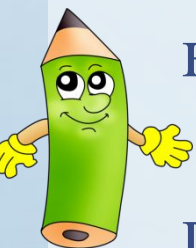
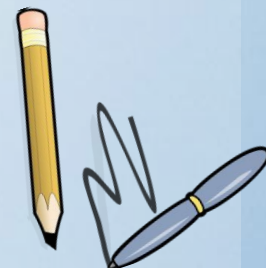

Бюджеттік тыс қорлар

– республикалық қаржының бір түрі, олар арнайы аударымдар мен басқа да төлемдер негізінде құрылады.

Мемлекеттің қаржыларының іс-әрекеттері кезінде өзара тығыз байланысты 2 процесс бар:

- мемлекеттік құрылымдардың қарамағына қаржы ресурстарын жұмылдыру;
- қаражаттарды мемлекеттің әр түрлі қызметтеріне пайдалану.

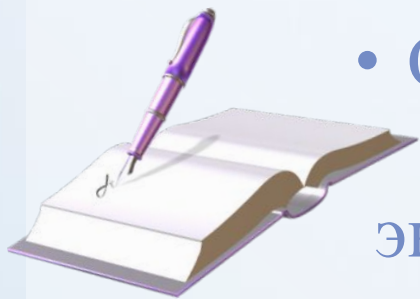

Бұл процесстің 1-де кірістері, 2-де шығыстары пайда болады.

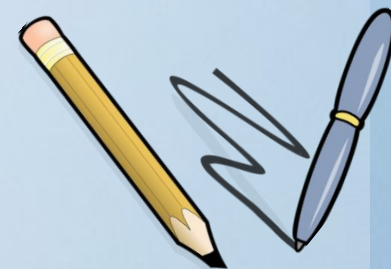
Мемлекеттің крістері деп

- – экономикалық қатынастардың жүйесін айтады. Бұл қатынастардың процесінде мемлекеттің іс-әрекет етуінің материалдық базасын жасау үшін мемлекеттің меншігіне түсетін қаражаттың жиынтығы құрылуы

- Орталықтандырылған қаржы кірістерінің негізінен салық түсімдері сыртқы экономикалық қызметтер халық төлемдері есебінен қатысады.
- **Орталықтандырылмаған кірістер** – кәсіпорындардың өздерінің ақшалай табыстары мен жиналымдарының әрекет етуінен байланысты ақша шығындары.
- Экономикалық категория ретінде олар қоғамдық өндірісті пайдаланып, қоғамның сан алуан қажеттілігін қанағаттандыру барысында ЖІӨ-ң бір бөлігін бөлу.

ҚР БЮДЖЕТ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ҚҰРАМЫ

- **Бюджет құрылысы** - бұл бюджет жүйесін құрудың қағидаттары, оның буындарының өзара байланысының ұйымдық нысандары. Бюджет жүйесінің құрамы елдің ұлттық-мемлекеттік құрылымымен анықталады

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысы

```
graph TD; A[Қазақстан Республикасының мемлекеттік қаржысы] --> B[Республикалық қаржы]; A --> C[Жергілікті (муниципалдық) қаржы]; B --> D[Бюджет]; B --> E[Бюджеттен тыс қорлар]; C --> F[Мемлекеттік кредит]; C --> G[Кәсіпорындардың қаржысы];
```

Республикалық қаржы

Жергілікті (муниципалдық) қаржы

Бюджет

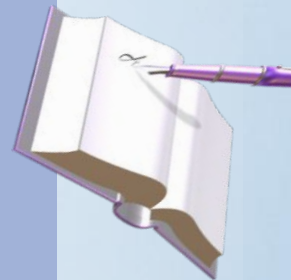
Бюджеттен тыс
қорлар

Мемлекеттік
кредит

Кәсіпорындардың
қаржысы

- Мемлекет қаржысының құрамында республикалық және жергілікті деңгейлерде қалыптасатын бюджеттік қатынастар маңызды рөл атқарады. Бюджеттік өзара байланыстар көмегімен мемлекеттік құрылымдардың қарамағына қаржылық әдіспен қайта бөлінетін ұлттық табыстың едәуір бөлігі жұмыл-дырылады. Түрлі деңгейдің бюджеттері – республикалық, жер-гілікті бюджеттер тиісінше өкімет пен басқарудың респу-бликалық және жергілікті органдары үшін тірліктің қаржы базасы болып табылады.

- *Қазақстан Республикасы аумағында жалпы функцияларды орындау үшін республикалық (орталық) бюджет қалыптастырылады. Оның ресурстары мемлекеттік мақсатты кешенді бағдарламаларды қаржыландыруға, республикалық функцияларды орындауға, сондай-ақ қарулы күштер мен басқару органдарын ұстауға байланысты мемлекеттің шығыстарын қамтамасыз етуге арналған.*

Бюджеттік қатынастар жүйесінде *жергілікті бюджеттерге* маңызды орын беріледі. Жергілікті бюджеттер көбінесе экономикалық үдерістерді реттеу үшін пайдаланылады, өндіргіш күштерді орналастыруға ықпал етеді, жергілікті кәсіпорындар шығаратын өнімінің бәсекелестік қабілетін арттыруға, аумақтық инфрақұрылымды жасауға, еңбек ресурстарының ұдайы өсуі жөніндегі шығындарды қаржыландыруға жәрдемдеседі. Жергілікті бюджеттер әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыруда зор рөл атқарады.

- ***Бюджеттен тыс қорлардың*** арналымы – арнаулы мақсатты аударымдар мен басқа көздер есебінен жеке нысаналы шаралар-ды қаржыландыру. Бюджеттерде қаражаттар иесізденеді, ал бюд-жеттен тыс қорлардың құқықтық мәртебесі қаражаттарды қатаң мақсатты арналым бойынша пайдалануға мүмкіндік береді. Қор-лардың дербестігі (автономдығы) өкілетті және атқарушы органдардың қатысуысыз дербес басқаруды қажет етеді, мұның өзі бюджеттен тыс қорлардың қаражаттарын неғұрлым жедел пайда-лануға мүмкіндік береді.
- ***Мемлекеттік кредиттің*** мазмұнын құрайтын ақшалай қаты-настар мемлекет қаржысының өзгеше бөлігі болып табылады. Мемлекеттік кредиттік қатынастар кәсіпорындардың, ұйымдар мен халықтың уақытша бос ақшасын жұмылдыруға және оларды мемлекеттің шығыстарын қаржыландыруды қамтамасыз ету үшін билік органдарына уақытша беруге байланысты пайда болады.

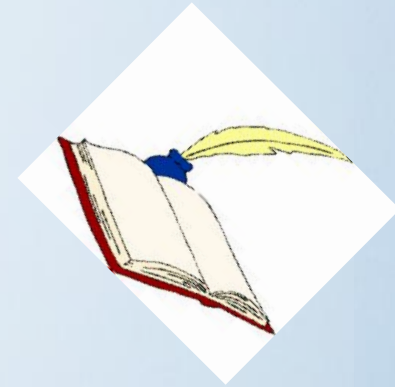
Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінде «мемлекеттік қазына» ұғымы бөліп көрсетіледі.

Мемлекеттік қазына республикалық және жергілікті қазына болып бөліне-ді. Республикалық қазына мыналарды кіріктіреді:

- 1) республикалық бюджеттің қаражаттары;
- 2) мемлекеттің алтын-валюталық қаражаттары;
- 3) мемлекеттік меншіктің айрықша құқығының мүлкі (жер, оның қойнауы, өсімдік және жануар әлемі, басқа табиғи ресурстар);
- 4) республикалық меншікке жататын оқшауландырылмаған мүлік. Мүлік иесі талап етпеген иесіз мүлік, тәркіленген, мұралану құқығы бойынша мемлекетке берілген өлген адамнан қалған мүлік (иесіз мүлік), мемлекетке — қазынаға өткізуге немесе беруге жататын көмбелер, олжалар қазыналық бола бастайды.

Жергілікті қазына мыналарды кіріктіреді:

- 1) жергілікті бюджеттің қаражаттары;
- 2) коммуналдық меншікке жататын оқшауландырылмаған мүлік.

- *Меншікті пайдаланудың ұқсас сан алуан нысандары мемлекетке икемді және атаулы экономикалық және қаржылық саясатты жүргізуге, экономикалық және әлеуметтік үдерістерге, оларды керекті арнаға бағыттай отырып, ықпал етудің қаржылық механизмін белсенді қолдануға мүмкіндік береді.*

Сонымен бірге үкіметтің экономикалық функцияларын орындаудың, қоғамның өмір сүруінің әр кезеңінде оның мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асырудың негіздері ретінде «мемлекеттің қаржысы» категориясының рөлі мен маңызы білінеді.

Жергілікті бюджеттер (әкімшілік-аймақтық бірліктердің бюджеттері) – облыстық бюджеттер

- **қалалардың** (аудандық маңызы бар қалалардан басқасы),
- **аудандардың** (қаладағы аудандарды қоспағанда) бюджеттері.

Қаржы жылына арналған республикалық бюджет Қазақстан Республикасының заңымен, жергілікті бюджеттер мәслихаттардың шешімдерімен бекітіледі.

НАЗАРЛАРЫҢЫЗГА РАХМЕТ!

